

CENTRUM BADANIA OPINII SPOŁECZNEJ

SEKRETARIAT 629 - 35 - 69, 628 - 37 - 04 UL. ŻURAWIA 4A, SKR. PT.24
ZESPÓŁ REALIZACJI 00 - 503 W A R S Z A W A
BADAŃ 621 - 07 - 57, 628 - 90 - 17 TELEFAX 629 - 40 - 89
INTERNET: <http://www.cbos.pl> E-mail: sekretariat@cbos.pl

BS/14/14/97

FUNKCJONOWANIE DEMOKRACJI W POLSCE

KOMUNIKAT Z BADAŃ

WARSZAWA, STYCZEŃ '97

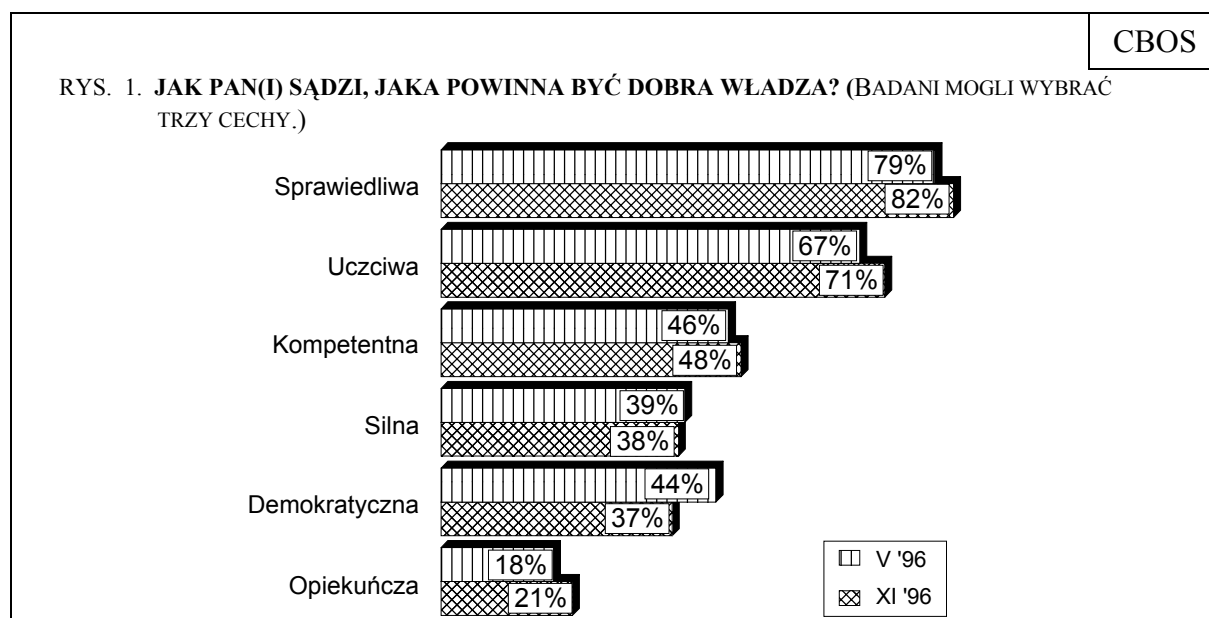
PRZEDRUK MATERIAŁÓW CBOS W CAŁOŚCI LUB W CZĘŚCI ORAZ WYKORZYSTANIE DANYCH EMPIRYCZNYCH
JEST DOZWOLONE WYŁĄCZNIE Z PODANIEM ŹRÓDŁA

- ◆ W ciągu ostatniego półtora roku znacznie poprawiła się ocena sposobu funkcjonowania systemu demokratycznego w Polsce. Mimo to osób niezadowolonych z działania mechanizmów demokratycznych w naszym kraju wciąż jest nieco więcej niż zadowolonych. Do głównych przyczyn niezadowolenia badani zaliczyli chaos i bałagan sprzyjający rozwojowi przestępczości oraz brak troski rządzących o sprawy zwykłych ludzi.

- ◆ Większość Polaków (67%) jest przekonana o przewadze systemu demokratycznego nad wszelkimi innymi formami ustrojowymi, jednak tylko niespełna jedna trzecia postrzega demokrację jako ustrój uniwersalny, sprawdzający się w każdych warunkach i okolicznościach. Znaczna grupa ankietowanych (40%) nie utożsamia się z systemem demokratycznym, jest im obojętne, czy rząd jest demokratyczny czy też niedemokratyczny. Brak tego rodzaju identyfikacji sprzyja aprobowaniu rozwiązań autorytarnych i podważaniu roli partii politycznych.

- ◆ W opinii Polaków, dobra władza powinna przede wszystkim wyróżniać się walorami moralnymi: sprawiedliwością (28%) i uczciwością (27%) oraz być kompetentna (23%). Na jej demokratyczny charakter wskazuje relatywnie niewielu ankietowanych (11%). Najmniej osób podkreśla znaczenie takich cech, jak: opiekuńczość (6%) i siła władzy (5%).

Mimo iż demokratyczny mechanizm wyłaniania władz funkcjonuje w Polsce od kilku lat, wciąż jednak wysuwane są zastrzeżenia, czy w naszym społeczeństwie demokracja jest rzeczywiście ugruntowana i czy Polacy są przywiązani do wartości demokratycznych. Badanie¹ CBOS, który systematycznie zajmuje się tą problematyką, próbuje przybliżyć odpowiedź na to pytanie, a także określić źródła ewentualnych zagrożeń dla rozwoju demokracji w naszym kraju.

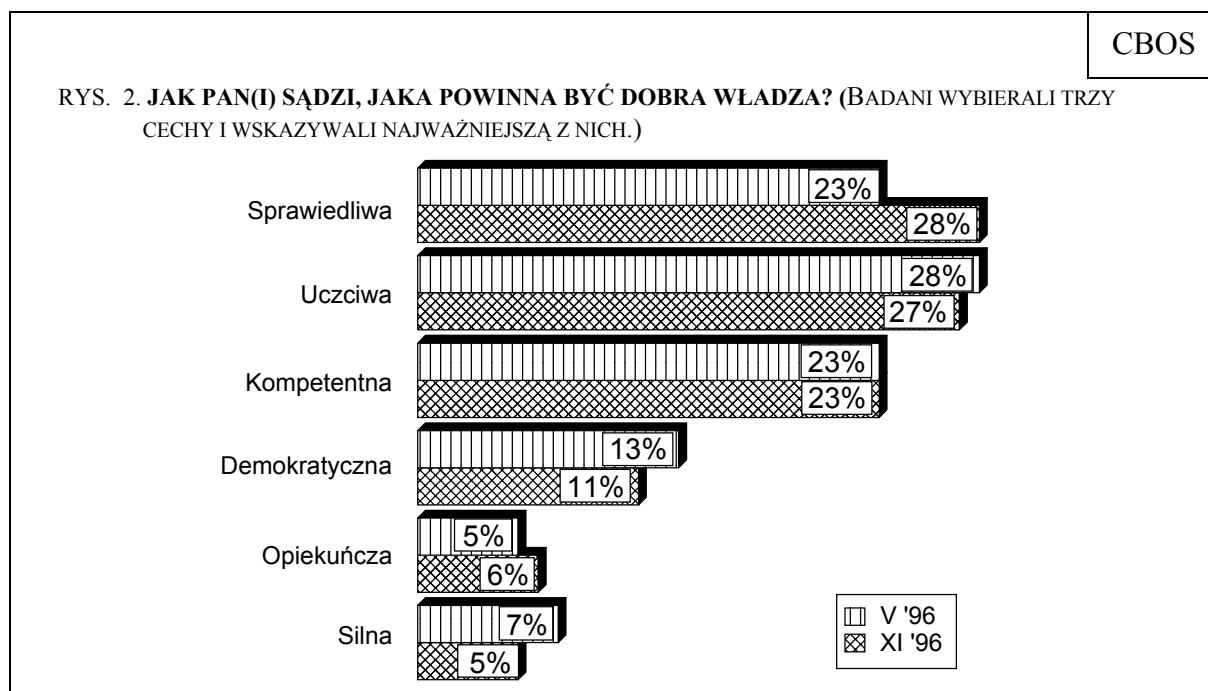
JAKA WŁADZA?

Z przedstawionej listy cech dobrej władzy respondenci wybierali trzy - najważniejsze według nich. Najwięcej wskazań uzyskały takie walory moralne, jak: sprawiedliwość i uczciwość. Nieco mniej pożądana wydaje się kompetencja. Dobra władza - zdaniem badanych - powinna być w takim samym stopniu silna, co demokratyczna - cechy te pokreślają bowiem równie często. Najmniej osób kładzie nacisk na opiekuńczość, być może część respondentów uważa to określenie za niezbyt przystające do władzy państwowej.

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (78), 15-19 listopada '96, reprezentatywna próba losowa dorosłej ludności kraju (N=1134).

Zadaniem ankietowanych było również wybranie jednego, najważniejszego ich zdaniem, atrybutu dobrej władzy. Skonstruowana w ten sposób hierarchia cech nie odbiega w zasadniczy sposób od poprzedniej, zbudowanej na podstawie (maksymalnie) trzech wskazań. Jakkolwiek wśród atrybutów dobrej władzy respondenci rzadko wymieniali jej demokratyczny charakter, jednak o połowę mniej osób za najważniejszą jej cechę uznaje siłę. Fakt, że Polacy relatywnie rzadziej wskazują, iż władza powinna być przede wszystkim demokratyczna, może świadczyć, że w odczuciu społecznym Polska należy do grona państw demokratycznych. Społeczeństwo oczekuje natomiast od rządzących, że w większym stopniu będą oni realizować idee sprawiedliwości i uczciwości, a także wykazywać kompetencje i profesjonalizm w rządzeniu.

DEFINICJA DEMOKRACJI

Interesowało nas, co - w opinii społecznej - charakteryzuje i odróżnia państwo demokratyczne od niedemokratycznego. Z wypowiedzi respondentów wynika, że utożsamiają oni demokrację przede wszystkim z wolnością. Zdaniem większości badanych, demokracja to także szczęście osobiste i wyższy materialny standard życia. Ankietowani dostrzegają również odmienny w obu systemach stosunek do władzy. W państwach demokratycznych obywatele

z reguły szanują władzę (ma ona wszakże legitymację społeczną), zarazem jednak nie zawsze są jej posłuszni. Odwrotnie jest w państwach niedemokratycznych: ludzie są wprawdzie na ogół posłuszni rządzącym, jednak ich subordynacja wynika nie tyle z autorytetu władzy, ile raczej z lęku przed nią. Mankamentem życia w systemie demokratycznym jest natomiast, w ocenie badanych, większe zagrożenie przestępczością.

Tabela 1 w procentach

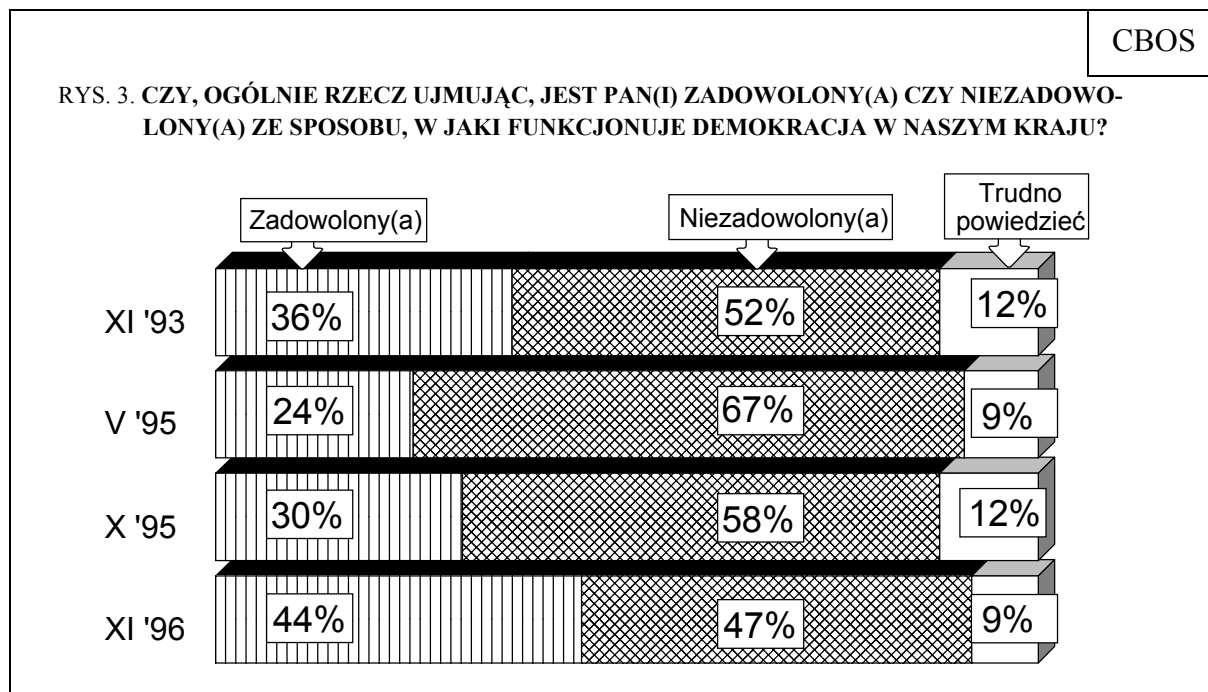
W którym z tych państw:	W państwie demokratycznym		W państwie niedemokratycznym		Trudno powiedzieć	
	V '95	XI '96	V '95	XI '96	V '95	XI '96
— ludzie czują się bardziej wolni	82	81	5	4	13	14
— ludzie są na ogół szczęśliwsi	63	66	8	7	28	27
— ludzie są na ogół zamożniejsi	64	65	14	8	22	27
— ludzie czują się bardziej zagrożeni przestępczością	57	53	23	20	20	26
— ludzie na ogół bardziej szanują władzę	57	53	23	22	20	25
— ludzie są na ogół bardziej posłuszni władzy	35	26	47	52	18	21

ZADOWOLENIE ZE SPOSOBU FUNKCJONOWANIA DEMOKRACJI W POLSCE

W ciągu ostatniego półtora roku znacznie poprawiła się ocena sposobu funkcjonowania systemu demokratycznego w Polsce. Wydaje się, że wzrost zadowolenia z działania mechanizmów demokratycznych w naszym kraju można przypisywać z jednej strony wzrostowi gospodarczemu, który wpłynął na poprawę sytuacji materialnej części społeczeństwa, a z drugiej - zmianie na stanowisku prezydenta. Sposób sprawowania urzędu głowy państwa przez Lecha Wałęsę był bowiem przez wiele osób postrzegany jako czynnik przyczyniający się do destabilizowania sytuacji w kraju. Jak wykazały nasze badania z kwietnia '94, konflikty wybuchające między rządzącą koalicją a prezydentem były odbierane przez większość społeczeństwa jako przejaw niedojrzałości ustroju, a nie jako zjawisko normalne w demokratycznym państwie².

² Zob. komunikat CBOS „Opinie o uprawnieniach instytucji władzy centralnej i konfliktach «na górze»”, maj '94.

Spółeczna ocena funkcjonowania demokracji w Polsce daleka jest jednak od jednoznaczności. Odsetek respondentów wyrażających niezadowolenie z rozwoju demokracji w naszym kraju nieznacznie przewyższa liczbę osób prezentujących przeciwny pogląd.

Rozwój demokracji w Polsce zdecydowanie najgorzej oceniają prywatni przedsiębiorcy. Opinie w tej kwestii związane są ponadto z orientacją polityczną respondentów oraz ich statusem materialnym. Niezadowolenie z rozwoju demokracji relatywnie częściej wyrażają osoby deklarujące poglądy prawicowe. Im wyższe zarobki i lepsza ocena własnej sytuacji materialnej, tym większe zadowolenie ze sposobu funkcjonowania mechanizmów demokratycznych w naszym kraju. Ankietowani w znacznej mierze postrzegają realizowanie standardów demokratycznych w Polsce przez pryzmat własnego położenia ekonomicznego. Demokracja nie tyle stanowi wartość samą w sobie, ile służy urzeczywistnianiu nadrzędnych wobec niej celów, m.in. realizacji aspiracji ekonomicznych społeczeństwa.

Warto w tym kontekście pamiętać, że - jak pokazują historyczne, a także współczesne doświadczenia - w społeczeństwach, w których brak jest przywiązania do instytucji demokratycznych, innymi słowy - gdzie procesy demokratyczne nie doprowadziły do wykształcenia się społeczeństwa obywatelskiego, w sytuacji kryzysu gospodarczego ład demokratyczny bywa nader łatwo kwestionowany.

Stopień zadowolenia ze sposobu funkcjonowania demokracji w Polsce jest zróżnicowany w poszczególnych elektoratach partyjnych. Wśród wyborców partii i ugrupowań politycznych, cieszących się co najmniej 5-procentowym poparciem społecznym, zadowolenie z działania mechanizmów demokratycznych w naszym kraju najczęściej wyrażają zwolennicy SLD, a także Partii Emerytów i Rencistów, najrzadziej zaś sympatycy formacji opozycyjnych - AW „S”, UW i ROP.

Tabela 2

w procentach

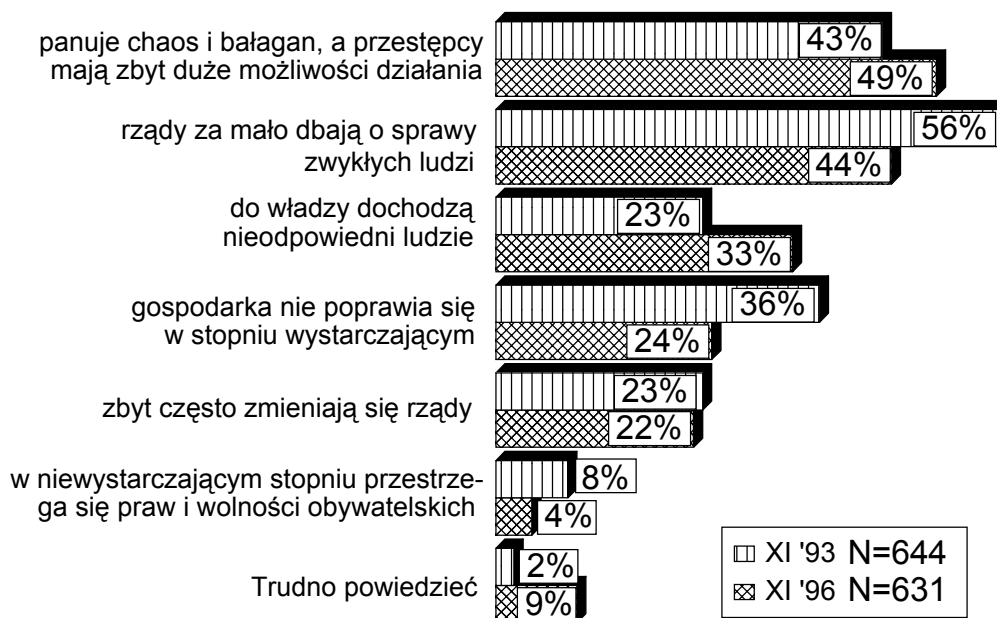
Elektoraty partyjne	Czy, ogólnie rzecz ujmując, jest Pan(i) zadowolony(a) czy niezadowolony(a) ze sposobu, w jaki funkcjonuje demokracja w naszym kraju?		
	Zadowolony(a)	Niezadowolony(a)	Trudno powiedzieć
AW „S”	44	54	3
Krajowa Partia Emerytów i Rencistów	68	31	1
PSL	47	47	6
ROP	48	50	2
SLD	66	28	6
UP	50	42	8
UW	50	50	0

Osoby, które wyraziły niezadowolenie z rozwoju demokracji w naszym kraju, poprosiliśmy o uzasadnienie swojej oceny. Połowa z nich wskazywała na panujący w kraju chaos, bałagan i zbyt duże możliwości działania dla przestępców. Zarazem jedynie nikły odsetek respondentów zgodził się z opinią o nieprzestrzeganiu w Polsce swobód i praw obywatelskich. Osoby niezadowolone ze sposobu funkcjonowania systemu demokratycznego w naszym kraju sądzą więc, że w Polsce jest raczej zbyt dużo niż zbyt mało demokracji. Niemal równie często jak przekonanie o chaosie i zamieszaniu w kraju badani formułowali opinię, że rządy w niewystarczającym stopniu troszczą się o sprawy zwykłych ludzi.

ODPOWIEDZI RESPONDENTÓW NIEZADOWOLONYCH Z FUNKCJONOWANIA DEMOKRACJI W POLSCE

CBOS

RYS. 4. DLACZEGO JEST PAN(I) NIEZADOWOLONY(A) Z FUNKCJONOWANIA DEMOKRACJI W POLSCE? CZY DLATEGO, ŻE W POLSCE: (RESPONDENCI MOGLI WYBRAĆ DWIE ODPOWIEDZI.)

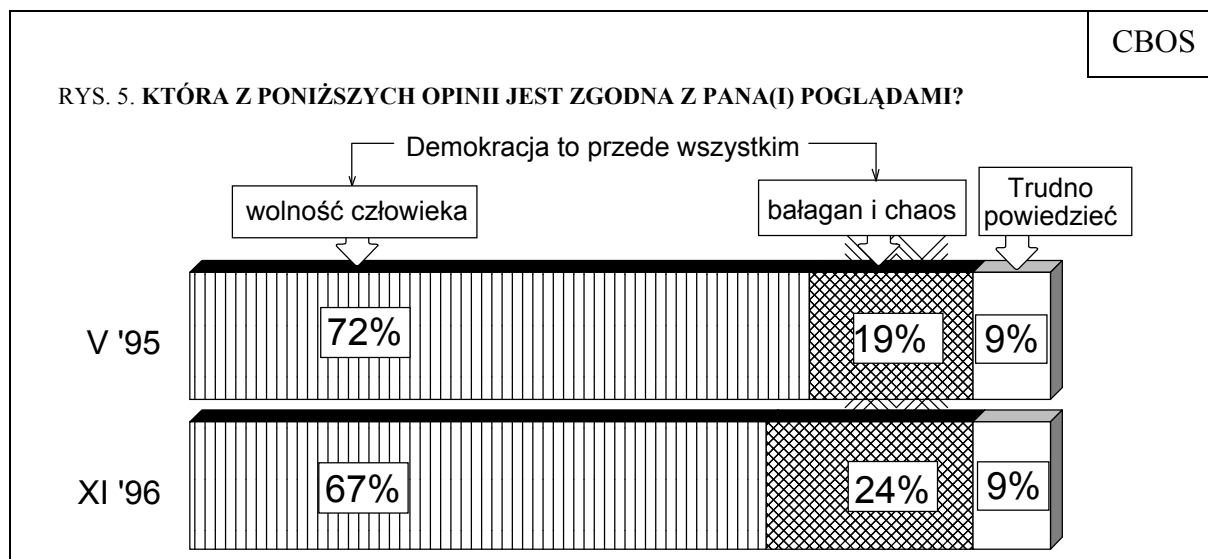

Warto zwrócić uwagę, że obecnie rzadziej niż przed trzema laty ankietowani przywołują ekonomiczny aspekt przemian demokratycznych: wskazując na niewystarczającą poprawę w gospodarce oraz na brak dbałości rządów o sprawy zwykłych ludzi.

Ogólnie rzecz biorąc, osoby z wyższym wykształceniem częściej skłonne są uzasadniać swoje niezadowolenie zbyt wolnym tempem reform ustrojowych i wyrażać swój negatywny stosunek do rządzących, natomiast respondenci mniej wykształceni częściej zarzucają sprawującym władzę brak troski o sprawy zwykłych ludzi.

Jakkolwiek część respondentów postrzega demokrację jako stan chaosu i bałaganu, jednak większości społeczeństwa (67%) bliższy jest pogląd, że jest to przede wszystkim system, w którym człowiek czuje się wolny. Warto jednak zauważyć, że odsetek osób postrzegających demokrację przez pryzmat wolności obywatelskich zmniejszył się w ciągu ostatniego półtora roku o 5 punktów.

Opinie w tej kwestii związane są także z udzielaniem poparcia określonej formacji politycznej. Na wolność, którą gwarantuje demokracja, największy nacisk kładą przede wszystkim sympatycy UW, a także potencjalni wyborcy UP i ROP. Chaos relatywnie najczęściej dostrzegają zwolennicy PSL.

Tabela 3

w procentach

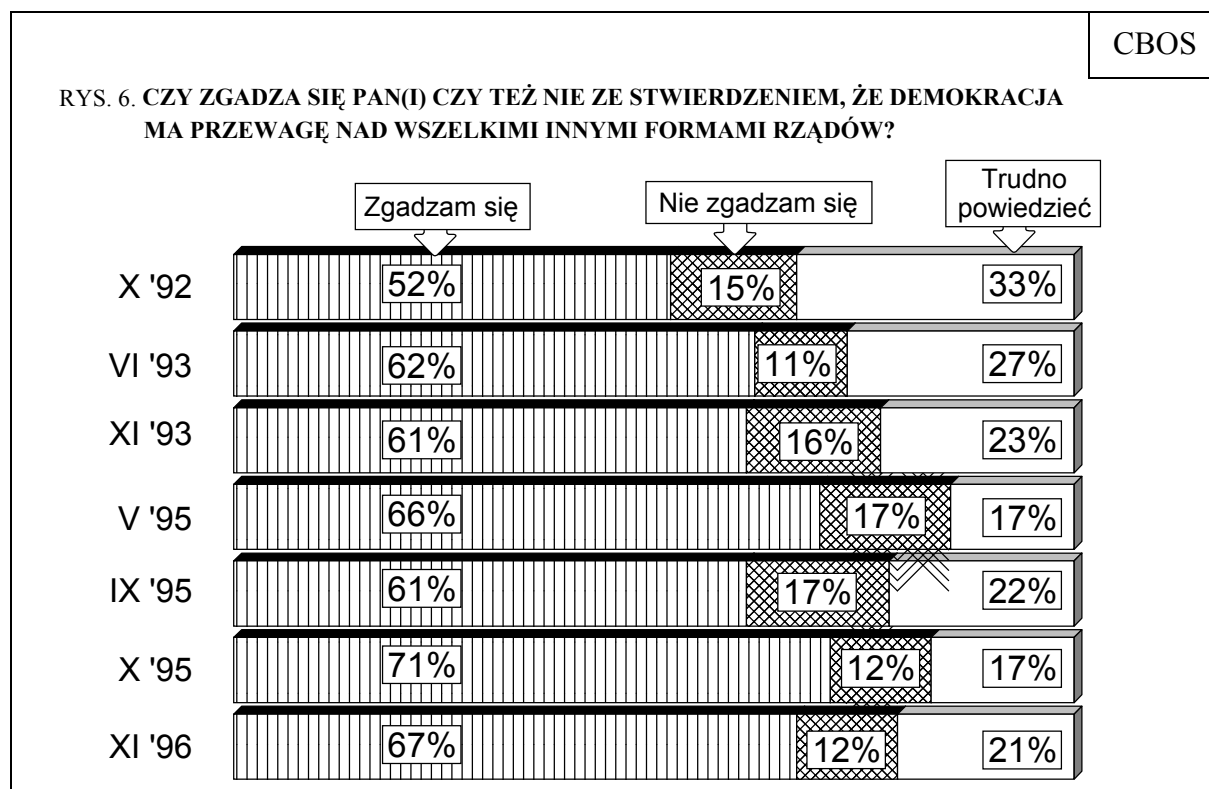
Elektoraty partyjne	Która z poniższych opinii jest zgodna z Pana(i) poglądami?		
	Demokracja to przede wszystkim wolność człowieka	Demokracja to przede wszystkim bałagan i chaos	Trudno powiedzieć
AW „S”	75	19	7
Krajowa Partia Emerytów i Rencistów	74	12	13
PSL	60	32	9
ROP	85	14	2
SLD	76	21	4
UP	85	14	1
UW	91	9	0

DEMOKRACJA A NIEDEMOKRATYCZNE FORMY RZĄDÓW

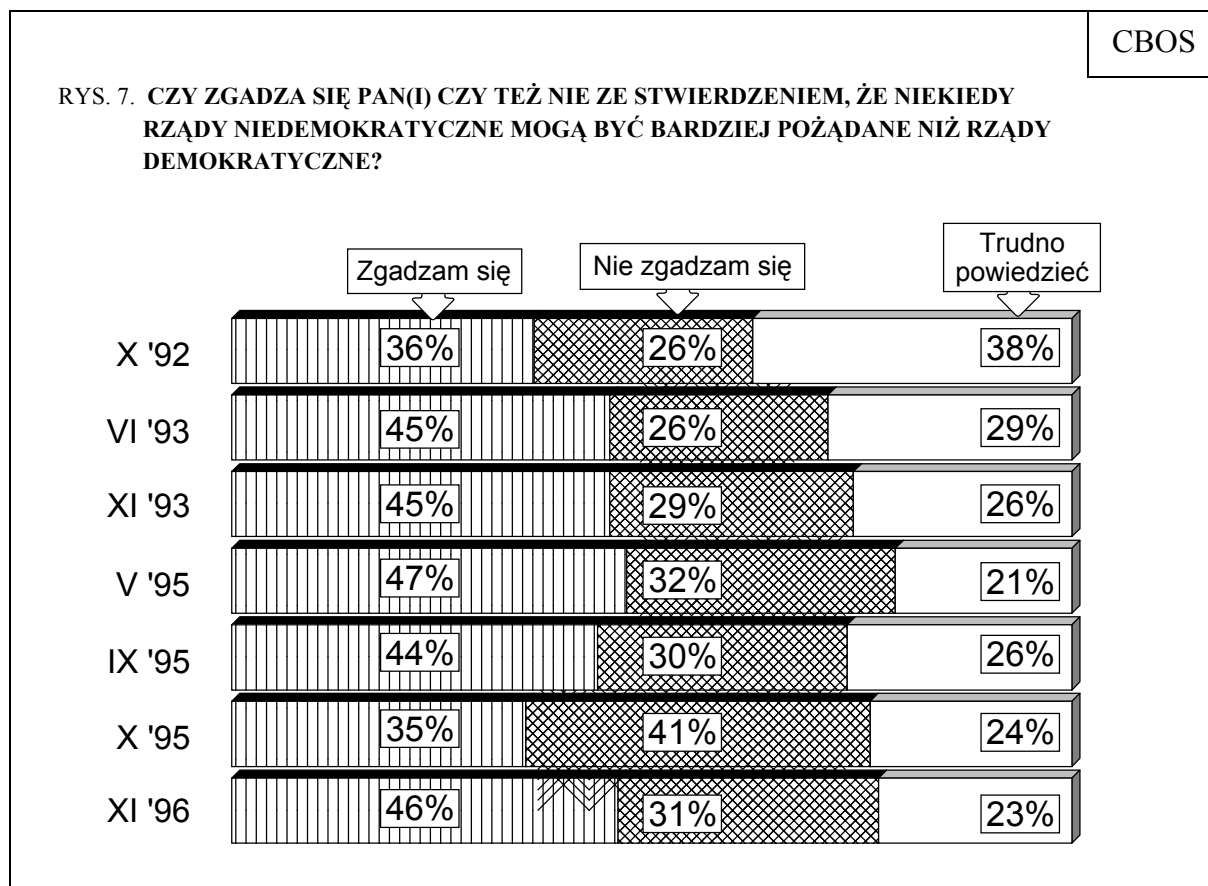
Immanentną cechą systemu demokratycznego, stanowiącą o jego specyfice, jest ciągle poszukiwanie równowagi między sprzecznymi interesami i potrzebami różnych grup społecznych oraz nieustanny proces budowania konsensu społecznego wokół wspólnie uznawanych wartości. Jednak to, co stanowi istotę demokracji, może stać się jednocześnie

źródłem jej słabości. Alexis de Tocqueville upatrywał zagrożeń dla demokracji w dwóch podstawowych procesach: możliwości przekształcenia się jej w anarchię lub despotyzm. O ile obecnie rzadko formułowane bywają obawy przed anarchizacją życia społecznego (a samo określenie kojarzy się zwykle z językiem propagandy poprzedniego systemu), o tyle jako realnie istniejące postrzegane jest niebezpieczeństwo rządów autorytarnych. Warto zatem po raz kolejny już postawić sobie pytanie, czy Polacy są przywiązani do wartości demokratycznych.

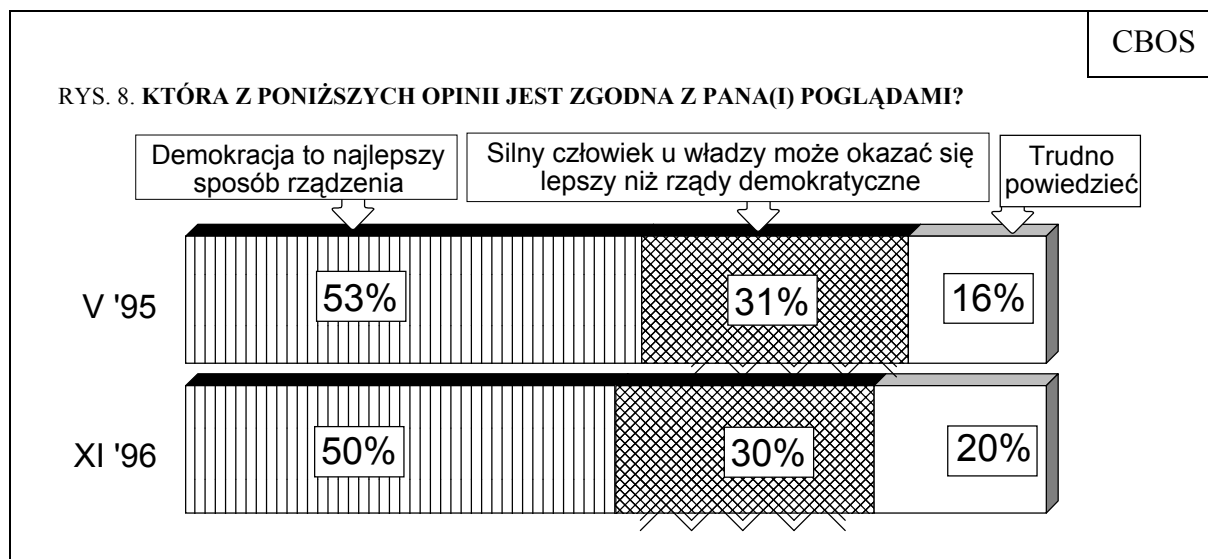
Społeczne oceny systemu demokratycznego na tle innych formacji ustrojowych i ogólnie rzecz biorąc opinie o demokracji są dosyć stabilne. W październiku '95 nieco więcej respondentów niż w latach ubiegłych opowiadało się za systemem demokratycznym. Być może fakt ten należy łączyć z nadziejami, które społeczeństwo wiązało z nadchodzącymi wyborami prezydenckimi. Obecne oceny systemu demokratycznego są zbliżone do notowanych wcześniej. Przekonanie o przewadze demokracji nad innymi formami rządów wyraża dwie trzecie respondentów. Jedynie 12% ankietowanych nie zgadza się z taką opinią.

Twierdzenie o wyższości demokracji nad innymi formami ustrojowymi nie ma jednak charakteru absolutnego. Niemal połowa badanych sądzi bowiem, że mogą istnieć okoliczności, w których rządy niedemokratyczne są bardziej pożądane.

Wprawdzie znaczny odsetek respondentów wydaje się sądzić, że demokracja nie jest ustrojem uniwersalnym, funkcjonującym dobrze niezależnie od kontekstu kulturowego lub sytuacyjnego, nie oznacza to jednak, że byliby oni skłonni zaaprobować rządy silnej ręki. Polacy postawieni wobec alternatywy: demokracja - rządy autorytarne, znacznie częściej (50%) opowiadają się za demokracją jako najlepszym sposobem rządzenia niż za rozwiązaniami autorytarnymi (30%).

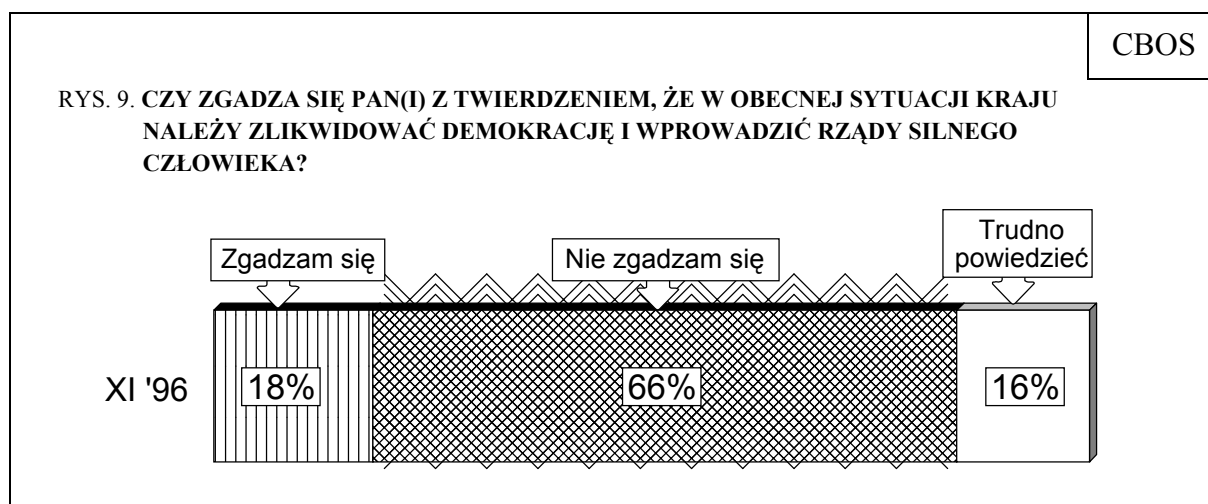
Na zróżnicowanie opinii w tej kwestii wpływają preferencje partyjne respondentów. Jednoznacznie za demokracją opowiadają się wyborcy UW. Na tle innych elektoratów wyróżniają się ponadto sympatycy ROP, spośród których prawie trzy czwarte uznaje ją za najlepszy system rządzenia. Akceptacja rozwiązań autorytarnych jest natomiast najsilniejsza wśród osób deklarujących chęć oddania głosu na KPEiR.

Tabela 4

w procentach

Elektoraty partyjne	Która z poniższych opinii jest zgodna z Pana(i) poglądami?		
	Demokracja to najlepszy sposób rządzenia	Silny człowiek u władzy może okazać się lepszy niż rządy demokratyczne	Trudno powiedzieć
AW „S”	60	24	16
Krajowa Partia Emerytów i Rencistów	36	45	20
PSL	47	27	27
ROP	72	23	4
SLD	60	28	12
UP	61	36	3
UW	89	7	4

Bliskie prawie co trzeciemu respondentowi przekonanie, że rządy silnej ręki mogą w hipotetycznej sytuacji okazać się korzystniejsze niż system demokratyczny, nie oznacza, iż taki sam odsetek Polaków byłby gotów poprzeć wprowadzenie obecnie w Polsce jakiegś formy dyktatury. Większość badanych sprzeciwia się takiemu rozwiązaniu.

Wydaje się, że niektórzy respondenci postrzegają rządy silnej ręki jako remedium na chaos i bałagan, z którymi część społeczeństwa utożsamia system demokratyczny. Ankietowani, którzy kojarzą demokrację raczej z chaosem niż wolnością, częściej przejawiają bowiem inklinacje do autorytaryzmu, aprobując opinię, że silny człowiek u władzy może okazać się lepszy niż rządy demokratyczne, częściej też zaakceptowałyby wprowadzenie takiego rozwiązania obecnie w Polsce.

Tabela 5

w procentach

Która z poniższych opinii jest zgodna z Pana(i) poglądami?	Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że w obecnej sytuacji kraju należy zlikwidować demokrację i wprowadzić rządy silnego człowieka		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
Demokracja to przede wszystkim wolność człowieka	11	78	11
Demokracja to przede wszystkim bałagan i chaos	36	50	14
Trudno powiedzieć	21	25	54

Opinie wyrażane przez potencjalnych wyborców poszczególnych partii i ugrupowań politycznych wskazują, że koncepcja zaprowadzenia rządów autorytarnych w Polsce znajduje najwięcej zwolenników w gronie sympatyków KPEiR, jednomyślnie odrzuca ją natomiast elektorat UW.

Tabela 6

w procentach

Elektoraty partyjne	Czy zgadza się Pan(i) z twierdzeniem, że w obecnej sytuacji kraju należy zlikwidować demokrację i wprowadzić rządy silnego człowieka?		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
AW „S”	17	75	7
Krajowa Partia Emerytów i Rencistów	27	58	15
PSL	19	63	17
ROP	16	80	4
SLD	11	81	8
UP	14	72	14
UW	2	93	5

Analizując społeczno-demograficzne zróżnicowania opinii o demokracji można ogólnie stwierdzić, iż ocena systemu demokratycznego na tle innych formacji ustrojowych najwięcej trudności sprawia osobom starszym - po 65 roku życia, mieszkańcom wsi, respondentom z wykształceniem podstawowym, emerytom, rencistom, osobom najgorzej uposażonym oraz nie umiejącym określić swoich poglądów politycznych. Zwolennikami demokracji są najczęściej osoby z wykształceniem wyższym, przedstawiciele kadry kierowniczej i inteligencji, pracownicy umysłowi niższego szczebla, uczniowie i studenci, badani o wyższym statusie materialnym.

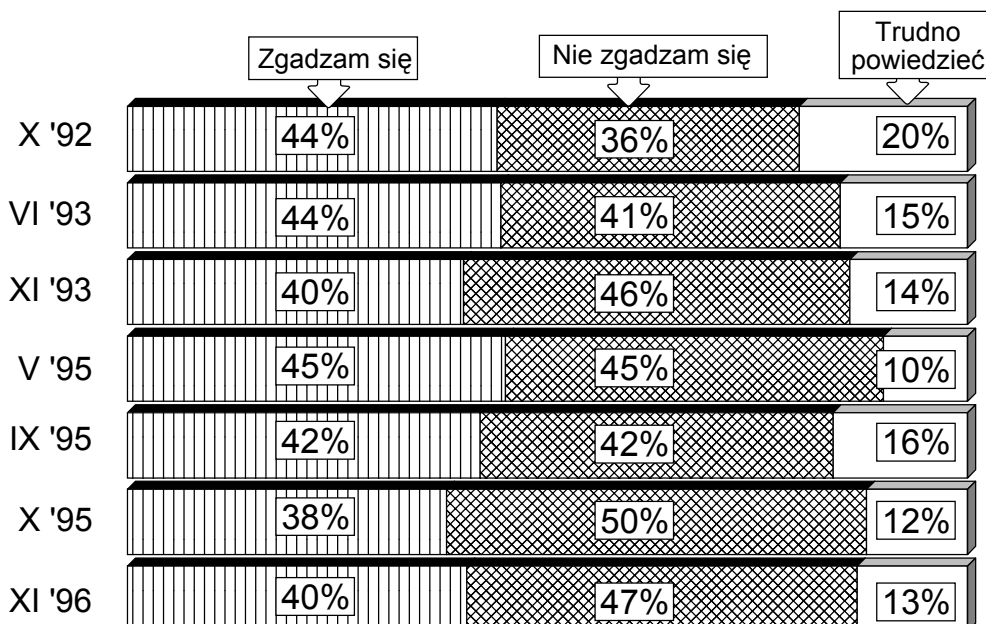
IDENTYFIKACJA Z SYSTEMEM DEMOKRATYCZNYM

Dobrze funkcjonujący system demokratyczny wymaga zaangażowania obywateli w życie społeczne. Powinni czuć się oni podmiotami, współuczestnikami życia społecznego decydującymi o jego kształcie. Aktywność obywatelska społeczeństwa wyraża się m. in. w uczestnictwie w akcie wyborczym, choć się w nim nie wyczerpuje.

Wydaje się, że dobrą miarą przywiązania społeczeństwa do wartości demokratycznych może być stopień identyfikacji z demokratycznym systemem sprawowania władzy.

Wprawdzie dla niemal połowy (47%) ankietowanych ważne jest, czy rząd jest demokratyczny czy też nie, jednak niewiele mniejszy odsetek badanych (40%) wyraża w tej kwestii obojętność. Można zatem stwierdzić, że znaczna część społeczeństwa nie utożsamia się z systemem demokratycznym w Polsce, najwyraźniej mając poczucie braku możliwości wpływania na rzeczywistość społeczną.

RYS.10. CZY ZGADZA SIĘ PAN(I) CZY TEŻ NIE ZE STWIERDZENIEM: DLA LUDZI TAKICH JAK JA NIE MA W GRUNCIE RZECZY ZNACZENIA, CZY RZĄD JEST DEMOKRATYCZNY CZY NIEDEMOKRATYCZNY?

Z demokracją w większym stopniu identyfikują się osoby przekonane, że ma ona przewagę nad innymi formami ustrojowymi oraz że stanowi najlepszy system rządów. Jeśliby na podstawie odpowiedzi na to pytanie wnioskować o alienacji politycznej, można stwierdzić, że sprzyja ona akceptacji rozwiązań autorytarnych, także w obecnej chwili w Polsce.

Tabela 7

w procentach

Czy zgadza się Pan(i) czy też nie ze stwierdzeniem: dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny?	Która z poniższych opinii jest bardziej zgodna z Pana(i) poglądami?		
	Demokracja to najlepszy sposób rządzenia	Silny człowiek u władzy może okazać się lepszy niż rządy demokratyczne	Trudno powiedzieć
Zgadzam się	36	46	18
Nie zgadzam się	70	19	11
Trudno powiedzieć	24	20	56

Osoby utożsamiające się z demokracją postrzegają ją raczej jako system, w którym realizuje się wolność człowieka, natomiast badani nie wykazujący tego rodzaju identyfikacji częściej odbierają ją jako stan chaosu i zamieszania.

Kwestia, czy rząd jest demokratyczny czy też niedemokratyczny, ma największe znaczenie dla respondentów z wykształceniem wyższym - kadry kierowniczej i inteligencji, pracowników umysłowych niższego szczebla, młodzieży uczącej się, a także dla osób młodych - do 24 roku życia, mieszkańców dużych miast, zadowolonych ze swojej sytuacji materialnej, ankietowanych o orientacji prawicowej.

Postawy respondentów wobec demokracji związane są także z ich preferencjami partyjnymi. Z systemem demokratycznym nie utożsamia się ponad połowa wyborców PSL oraz KPEiR. W największym stopniu identyfikują się z nim natomiast sympatycy UW, a także UP i ROP.

Tabela 8

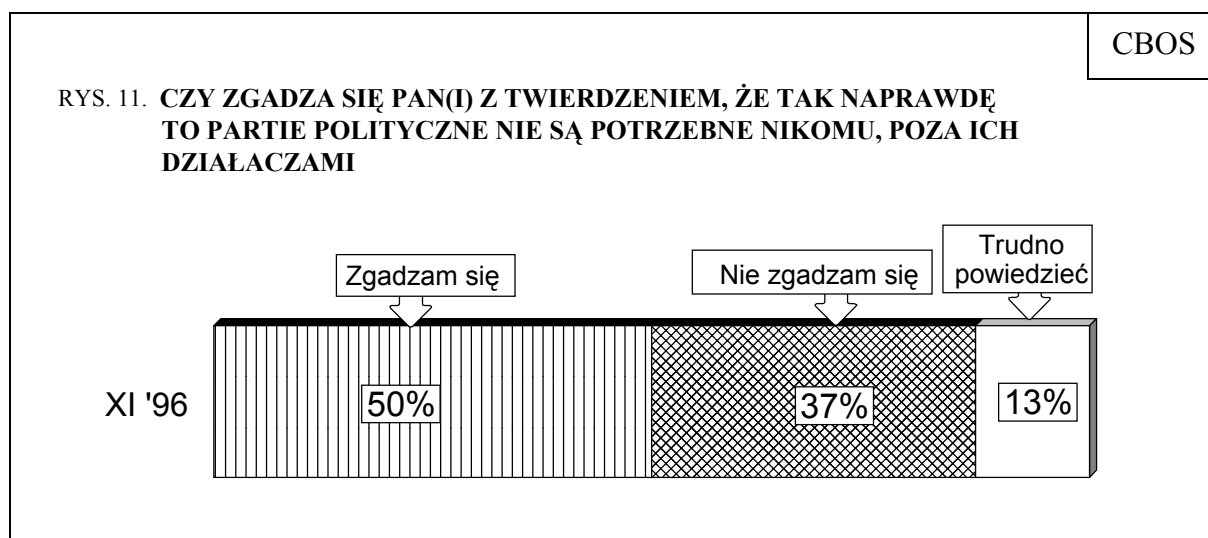
w procentach

Elektoraty partyjne	Czy zgadza się Pan(i) czy też nie ze stwierdzeniem: dla ludzi takich jak ja nie ma w gruncie rzeczy znaczenia, czy rząd jest demokratyczny czy niedemokratyczny?		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
AW „S”	36	59	6
Krajowa Partia Emerytów i Rencistów	57	41	2
PSL	57	35	8
ROP	27	65	8
SLD	41	54	5
UP	28	70	2
UW	17	78	5

W modelu demokracji budowanym w Polsce od siedmiu lat polityczną reprezentację obywateli i poszczególnych grup społecznych stanowią partie polityczne. Mówiąc o niedoskonałościach systemu demokratycznego w Polsce wskazuje się przede wszystkim na rozdrobnienie sceny politycznej, jej skonfliktowanie, a także, co być może najistotniejsze, na brak autentycznego poparcia społecznego dla działających partii politycznych, na ich brak zakorzenienia w strukturach społecznych. Spod piór publicystów i komentatorów życia politycznego wyłania się - z jednej strony - obraz partii kanapowych toczących jałowe dyskusje ponad głowami obywateli, nie znajdujące odzwierciedlenia w konkretnych decyzjach i działaniach politycznych, z drugiej zaś - partii rządzących, które realizują przede wszystkim interesy wąskiego kręgu osób związanych z władzą.

Połowa respondentów dystansuje się wobec działalności partii politycznych, zgadzając się ze stwierdzeniem, że nie są one potrzebne nikomu poza ich działaczami. Opinię tę należy interpretować nie tyle jako brak akceptacji systemu partyjnego w ogóle, ile raczej jako krytykę przejawów jego funkcjonowania w Polsce oraz wyraz braku identyfikacji z istniejącymi partiami politycznymi. Pośrednio wskazywać może na to fakt, że jakkolwiek badani krytykujący działalność partii politycznych częściej niż inni skłonni są zaaprobować rozwiązania autorytarne, jednak również wśród nich przewagę mają zwolennicy demokracji.

Sens istnienia partii politycznych podważają najczęściej osoby nie identyfikujące się z systemem demokratycznym. Potrzebę ich działalności widzą natomiast ankietowani, u których występuje tego rodzaju identyfikacja; są to najczęściej osoby młode, mieszkańcy dużych miast, respondenci o wyższym statusie społeczno-materialnym, badani o orientacji prawicowej.

Zróznicowane są także opinie o funkcjonowaniu partii politycznych w elektoratach partyjnych. Wobec ich działalności dystansuje się większość sympatyków KPEiR i PSL. O potrzebie ich istnienia przekonana jest natomiast ponad połowa zwolenników UW, UP i ROP.

Tabela 9

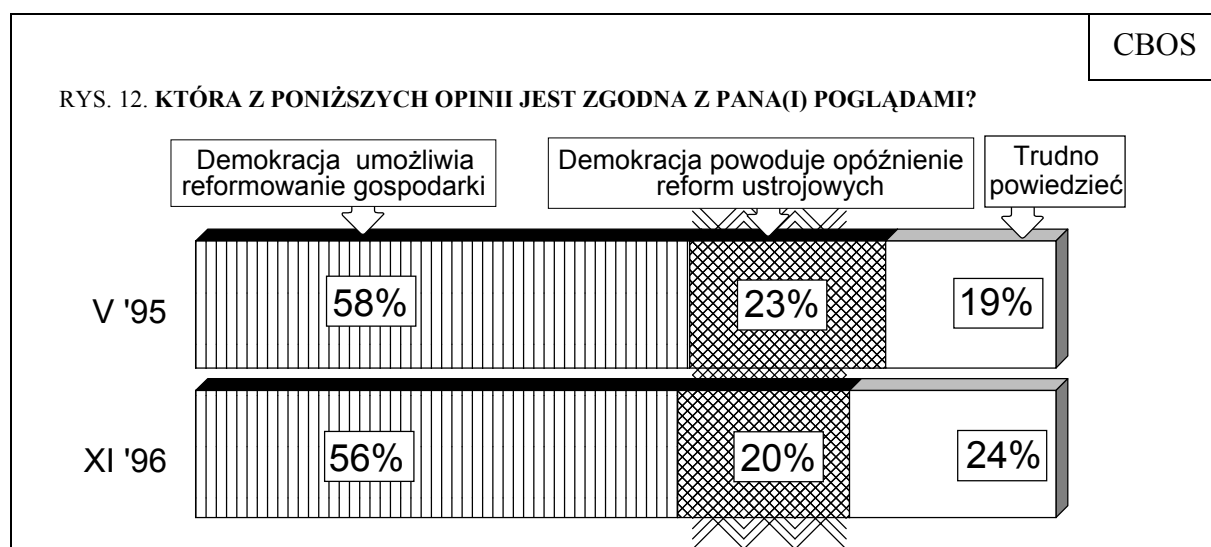
w procentach

Elektoraty partyjne	Czy zgadza się Pan(i) z twierdzeniem, że tak naprawdę to partie polityczne nie są potrzebne nikomu, poza ich działaczami?		
	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć
AW „S”	43	49	8
Krajowa Partia Emerytów i Rencistów	66	34	0
PSL	63	27	10
ROP	41	55	4
SLD	47	49	4
UP	37	56	7
UW	40	56	5

DEMOKRACJA A REFORMY

W Europie i Ameryce Północnej demokracja rozwijała się jednocześnie z kapitalistycznym systemem gospodarki. Teza o współwystępowaniu demokracji i kapitalizmu bywa jednak przez niektórych polityków kwestionowana. Formułuje się opinie, że demokracja nie stanowi koniecznego warunku powodzenia rynkowych reform gospodarczych, wskazując na sukcesy ekonomiczne państw Dalekiego Wschodu, tzw. tygrysów azjatyckich.

Ponad połowa Polaków uważa, że demokracja umożliwia reformowanie gospodarki. Jest to zapewne poniekąd wynik jednoczesnego realizowania w naszym kraju reform politycznych i gospodarczych.

Z poglądem, że demokracja jest katalizatorem zmian w gospodarce, częściej zgadzają się respondenci utożsamiający się z systemem demokratycznym, dostrzegający znaczenie partii politycznych, przede wszystkim zaś przeciwnicy rządów autorytarnych.

Tabela 10 w procentach

Czy zgadza się Pan(i) ze stwierdzeniem, że w obecnej sytuacji kraju należy zlikwidować demokrację i wprowadzić rządy silnego człowieka?	Która z poniższych opinii jest najbardziej zgodna z Pana(i) poglądami?		
	Demokracja umożliwia reformowanie gospodarki	Demokracja powoduje opóźnienie reform ustrojowych	Trudno powiedzieć
Zgadzam się	21	49	30
Nie zgadzam się	72	14	14
Trudno powiedzieć	29	12	59

Przekonanie, że demokracja warunkuje realizację reform gospodarczych, podzielają przede wszystkim osoby w wieku od 25 do 44 lat, mieszkańcy dużych miast, badani z wyższym wykształceniem, kadra kierownicza i inteligencja, pracownicy umysłowi niższego szczebla, prywatni przedsiębiorcy, osoby dobrze sytuowane. Wśród elektoratów partii i ugrupowań politycznych z opinią tą zgadzają się przede wszystkim sympatycy UW, a także ROP. Pogląd przeciwny relatywnie najczęściej formułują wyborcy PSL i UP.

Tabela 11 w procentach

Elektoraty partyjne	Która z poniższych opinii jest zgodna z Pana(i) poglądami?		
	Demokracja umożliwia reformowanie gospodarki	Demokracja powoduje opóźnienie reform ustrojowych	Trudno powiedzieć
AW „S”	68	13	19
Krajowa Partia Emerytów i Rencistów	44	19	38
PSL	53	27	20
ROP	77	13	10
SLD	70	17	13
UP	64	23	12
UW	83	17	0

Opinie Polaków o demokracji są dość stabilne. Większość respondentów dostrzega jej zalety i przewagę nad systemami niedemokratycznymi (jakkolwiek nie przypisuje jej raczej cech uniwersalnych). Deklarowana przez ankietowanych aprobata demokracji nie musi automatycznie oznaczać identyfikacji z nią. Szczególnie widoczne jest dystansowanie się społeczeństwa wobec działalności partii politycznych w Polsce. Brak identyfikacji z demokracją sprzyja występowaniu postaw autorytarnych. Dla ugruntowania demokracji w naszym kraju niezbędne jest zatem większe upodmiotowienie społeczeństwa, a więc wzrost jego zaangażowania w budowę instytucji demokratycznych w Polsce.

Postawy wobec demokracji wiążą się także z preferencjami partyjnymi respondentów. Analiza opinii zwolenników poszczególnych partii i ugrupowań politycznych wskazuje, że do wartości demokratycznych zdecydowanie w największym stopniu przywiązani są wyborcy UW, a w najmniejszym - osoby, które zadeklarowały zamiar oddania głosu na KPEiR oraz PSL.

A N E K S

PODZIAŁ NA REGIONY W BADANIACH CBOS

1. Region północny:

09 woj. elbląskie
10 woj. gdańskie
17 woj. koszalińskie
26 woj. olsztyńskie
39 woj. słupskie
41 woj. szczecińskie

2. Region zachodni:

11 woj. gorzowskie
12 woj. jeleniogórskie
20 woj. legnickie
45 woj. wałbrzyskie
47 woj. wrocławskie
49 woj. zielonogórskie

3. Region środkowozachodni:

05 woj. bydgoskie
13 woj. kaliskie
16 woj. konińskie
21 woj. leszczyńskie
29 woj. pilskie
32 woj. poznańskie
44 woj. toruńskie
46 woj. wrocławskie

4. Region środkowy:

01 woj. warszawskie
07 woj. ciechanowskie
24 woj. łódzkie
30 woj. piotrkowskie
31 woj. płockie
34 woj. radomskie
37 woj. sieradzkie
38 woj. skierniewickie

5. Region wschodni:

02 woj. białkopodlaskie
03 woj. białostockie
06 woj. chełmskie
22 woj. lubelskie
23 woj. łomżyńskie
28 woj. ostrołęckie
36 woj. siedleckie
40 woj. suwalskie
48 woj. zamojskie

6. Region południowo-wschodni:

15 woj. kieleckie
18 woj. krakowskie
19 woj. krośnieńskie
25 woj. nowosądeckie
33 woj. przemyskie
35 woj. rzeszowskie
42 woj. tarnobrzeskie
43 woj. tarnowskie

7. Region południowo-zachodni:

04 woj. bielskie
08 woj. częstochowskie
14 woj. katowickie
27 woj. opolskie

Tabela 1. Która z poniższych opinii jest zgodna z Pana(i) poglądami?
 1 - Demokracja to przede wszystkim wolność człowieka;
 2 - Demokracja to przede wszystkim bałagan i chaos

	(%)			
	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	67	24	9	1134
Płeć				
Mężczyźni	73	21	6	537
Kobiety	61	28	11	597
Wiek				
do 24 lat	74	23	2	157
25-34	71	25	4	200
35-44	70	23	7	236
45-54	63	30	7	210
55-64	65	27	8	139
65 lat i więcej	59	18	23	193
Miejsce zamieszkania				
Wieś	56	31	12	411
Miasto do 20 tys.	66	29	5	147
od 21 do 100 tys.	72	19	9	235
101-500 tys.	78	17	5	196
501 tys. i więcej mieszk.	73	21	6	146
Region				
Północny	76	18	5	156
Zachodni	67	21	11	115
Środkowo-zachodni	63	26	11	158
Środkowy	67	29	4	208
Wschodni	49	36	15	117
Południowo-wschodni	69	20	10	197
Południowo-zachodni	70	23	6	183
Wykształcenie				
Podstawowe	58	27	15	375
Zasadnicze zawodowe	66	26	8	308
Średnie	72	25	4	364
Wyższe	88	6	5	87
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	84	10	5	84
Prac. umysł. niż. szczebla	74	24	2	102
Pracownicy fiz.- umysł.	63	33	5	70
Robotnicy wykwalifikowani	69	25	7	128
Robotnicy niewykwalifik.	76	14	9	58
Rolnicy	56	37	7	76
Prywatni przedsiębiorcy	70	28	2	47
Bierni zawodowo				
Renciści	60	27	13	154
Emeryci	60	22	18	215
Uczniowie i studenci	93	7	0	49
Bezrobotni	64	31	5	96
Gospodynie domowe i inni	60	33	7	55
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	78	17	4	119
Sektor państwowy	71	23	6	146
Sektor prywatny	68	27	5	233
Spółdzielczość	61	31	8	22
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 150 zł	58	35	7	185
151 - 225	65	24	12	151
226 - 325	66	26	8	259
326 - 425	70	20	10	202
Powyżej 426 zł	74	20	6	246
Ocena własnych war. mater.				
Źle	62	29	9	371
Średnie	66	24	10	539
Dobre	76	19	5	225
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	60	25	15	64
Raz w tygodniu	67	24	9	550
Kilka razy w miesiącu	63	26	10	139
Kilka razy w roku	69	25	5	269
W ogóle nie uczestniczy	71	21	8	111
Poglądy polityczne				
Lewica	71	26	4	217
Centrum	71	23	6	247
Prawica	75	20	4	346
Trudno powiedzieć	52	29	18	321

Tabela 2. Czy zgadza się Pan(i) z twierdzeniem, że w obecnej sytuacji kraju należy zlikwidować demokrację i wprowadzić rządy silnego człowieka?

(%)

	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	18	66	16	1132
Płeć				
Mężczyźni	18	71	11	536
Kobiety	18	62	19	595
Wiek				
do 24 lat	21	72	7	157
25-34	15	73	13	200
35-44	18	73	9	235
45-54	20	69	11	210
55-64	13	68	19	139
65 lat i więcej	22	43	35	191
Miejsce zamieszkania				
Wieś	23	56	21	409
Miasto do 20 tys.	19	70	11	147
od 21 do 100 tys.	10	73	16	235
101-500 tys.	18	71	11	196
501 tys. i więcej mieszk.	15	74	11	145
Region				
Północny	11	77	12	154
Zachodni	14	72	13	115
Środkowo-zachodni	20	63	17	158
Środkowy	15	71	14	208
Wschodni	21	54	25	117
Południowo-wschodni	20	63	18	197
Południowo-zachodni	24	62	13	182
Wykształcenie				
Podstawowe	25	47	28	373
Zasadnicze zawodowe	19	68	13	308
Średnie	13	79	9	364
Wyższe	8	89	2	87
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	7	88	5	83
Prac. umysł. niż. szczebla	13	78	10	102
Pracownicy fiz. - umysł.	26	66	8	70
Robotnicy wykwalifikowani	16	71	13	128
Robotnicy niewykwalifik.	17	70	13	58
Rolnicy	26	53	20	76
Prywatni przedsiębiorcy	12	76	13	47
Bierni zawodowo				
Renciści	26	52	23	154
Emeryci	18	55	27	214
Uczniowie i studenci	16	84	0	49
Bezrobotni	15	72	14	96
Gospodynie domowe i inni	22	65	13	55
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	11	78	11	118
Sektor państwowy	15	71	14	146
Sektor prywatny	21	72	7	233
Spółdzielczość	25	66	9	22
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 150 zł	26	54	21	185
151 - 225	20	65	16	151
226 - 325	20	67	13	257
326 - 425	15	67	17	202
Powyżej 426 zł	11	77	12	246
Ocena własnych war. mater.				
Złe	25	59	16	369
Średnie	17	65	18	538
Dobre	10	81	9	225
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	11	69	20	64
Raz w tygodniu	19	63	18	548
Kilka razy w miesiącu	16	69	15	138
Kilka razy w roku	21	67	12	269
W ogóle nie uczestniczy	13	72	14	111
Poglądy polityczne				
Lewica	21	70	10	217
Centrum	18	71	11	247
Prawica	16	76	8	346
Trudno powiedzieć	19	49	32	319

Tabela 3. Czy zgadza się Pan(i) czy też nie ze stwierdzeniem:
DLA LUDZI TAKICH JAK JA NIE MA W GRUNCIE RZECZY ZNACZENIA,
CZY RZĄD JEST DEMOKRATYCZNY CZY NIEDEMOKRATYCZNY?

(%)

	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	40	47	13	1130
Płeć				
Mężczyźni	39	51	10	536
Kobiety	42	43	16	594
Wiek				
do 24 lat	33	63	4	157
25-34	38	50	13	200
35-44	36	52	12	235
45-54	46	43	11	210
55-64	45	40	15	138
65 lat i więcej	46	31	23	191
Miejsce zamieszkania				
Wieś	46	37	17	409
Miasto do 20 tys.	40	45	15	147
od 21 do 100 tys.	41	48	11	233
101-500 tys.	37	54	8	196
501 tys. i więcej mieszk.	30	62	9	145
Region				
Północny	39	50	12	152
Zachodni	41	46	13	115
Środkowozachodni	41	47	11	158
Środkowy	36	51	13	208
Wschodni	43	35	22	117
Południowo-wschodni	42	48	10	197
Południowo-zachodni	42	45	14	182
Wykształcenie				
Podstawowe	46	34	20	373
Zasadnicze zawodowe	43	44	12	308
Średnie	36	54	9	362
Wyższe	23	76	1	87
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	20	78	3	83
Prac.umysł.niż.szczebła	31	63	6	102
Pracownicy fiz.- umysł.	51	37	12	70
Robotnicy wykwalifikowani	43	45	12	128
Robotnicy niewykwalifik.	52	36	12	58
Rolnicy	40	37	23	76
Prywatni przedsiębiorcy	36	58	6	47
Bierni zawodowo				
Renciści	43	38	18	154
Emeryci	50	32	18	212
Uczniowie i studenci	19	78	3	49
Bezrobotni	36	49	15	96
Gospodynie domowe i inni	45	44	12	55
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	36	60	4	118
Sektor państwowy	43	48	9	146
Sektor prywatny	38	52	10	233
Spółdzielczość	39	44	17	22
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 150 zł	40	41	19	183
151 - 225	46	38	16	151
226 - 325	42	44	14	257
326 - 425	42	47	11	202
Powyżej 426 zł	39	56	6	246
Ocena własnych war. mater.				
Złe	40	41	19	368
Średnie	43	45	12	538
Dobre	35	60	5	225
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	29	53	19	64
Raz w tygodniu	42	45	12	546
Kilka razy w miesiącu	41	44	15	138
Kilka razy w roku	42	47	11	269
W ogóle nie uczestniczy	34	50	16	111
Poglądy polityczne				
Lewica	42	49	9	217
Centrum	44	47	10	247
Prawica	33	60	7	346
Trudno powiedzieć	45	30	25	318

Tabela 4. Czy zgadza się Pan(i) czy też nie ze stwierdzeniem:
TAK NAPRAWDĘ TO PARTIE POLITYCZNE NIE SĄ POTRZEBNE NIKOMU,
POZA ICH DZIAŁACZAMI?

(%)

	Zgadzam się	Nie zgadzam się	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	50	37	13	1132
Płeć				
Mężczyźni	48	42	11	536
Kobiety	51	33	16	595
Wiek				
do 24 lat	46	45	9	157
25-34	44	44	12	200
35-44	50	39	11	235
45-54	52	40	7	210
55-64	59	28	14	139
65 lat i więcej	49	22	29	191
Miejsce zamieszkania				
Wieś	55	25	20	409
Miasto do 20 tys.	50	41	10	147
od 21 do 100 tys.	48	40	12	235
101-500 tys.	42	49	9	196
501 tys. i więcej mieszk.	49	44	7	145
Region				
Północny	47	44	9	154
Zachodni	51	38	11	115
Środkowozachodni	45	40	15	158
Środkowy	49	38	14	208
Wschodni	58	21	21	117
Południowo-wschodni	44	43	14	197
Południowo-zachodni	57	30	12	182
Wykształcenie				
Podstawowe	55	24	21	373
Zasadnicze zawodowe	51	34	15	308
Średnie	47	46	7	364
Wyższe	35	63	2	87
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	36	61	3	83
Prac.umysł.niż.szczebła	38	58	4	102
Pracownicy fiz.- umysł.	43	45	12	70
Robotnicy wykwalifikowani	49	42	9	128
Robotnicy niewykwalifik.	65	22	14	58
Rolnicy	50	26	24	76
Prywatni przedsiębiorcy	40	39	21	47
Bierni zawodowo				
Renciści	52	27	21	154
Emeryci	56	26	19	214
Uczniowie i studenci	45	53	2	49
Bezrobotni	54	34	13	96
Gospodynie domowe i inni	62	30	8	55
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	35	55	10	118
Sektor państwowy	56	37	7	146
Sektor prywatny	46	44	10	233
Spółdzielczość	52	43	5	22
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 150 zł	52	29	19	185
151 - 225	56	32	12	151
226 - 325	49	36	15	257
326 - 425	52	34	14	202
Powyżej 426 zł	46	47	7	246
Ocena własnych war. mater.				
Złe	57	29	14	369
Średnie	48	38	15	538
Dobre	43	47	10	225
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	50	32	18	64
Raz w tygodniu	51	35	14	548
Kilka razy w miesiącu	47	37	15	138
Kilka razy w roku	50	39	11	269
W ogóle nie uczestniczy	48	41	11	111
Poglądy polityczne				
Lewica	54	40	6	217
Centrum	55	35	10	247
Prawica	45	47	8	346
Trudno powiedzieć	48	24	28	319

Tabela 5. Która z poniższych opinii jest zgodna z Pana(i) poglądami?
 1 - Demokracja umożliwia reformowanie gospodarki;
 2 - Demokracja powoduje opóźnienia reform gospodarczych

	(%)			
	1	2	Trudno powiedzieć	Liczba osób
Ogółem	56	20	24	1134
Płeć				
Mężczyźni	65	19	16	537
Kobiety	48	21	31	597
Wiek				
do 24 lat	58	27	16	157
25-34	67	14	18	200
35-44	67	16	17	236
45-54	55	25	20	210
55-64	49	22	29	139
65 lat i więcej	37	18	44	193
Miejsce zamieszkania				
Wieś	45	23	31	411
Miasto do 20 tys.	54	19	28	147
od 21 do 100 tys.	61	17	22	235
101-500 tys.	68	15	17	196
501 tys. i więcej mieszk.	67	23	9	146
Region				
Północny	69	13	17	156
Zachodni	53	19	28	115
Środkowozachodni	51	27	22	158
Środkowy	56	23	21	208
Wschodni	45	26	29	117
Południowo-wschodni	55	16	29	197
Południowo-zachodni	59	17	23	183
Wykształcenie				
Podstawowe	38	23	39	375
Zasadnicze zawodowe	56	22	22	308
Średnie	69	17	14	364
Wyższe	79	12	8	87
Grupa społ.-zaw. pracujący				
Kadra kier., inteligencja	78	13	8	84
Prac. umysł. niż. szczebla	74	17	8	102
Pracownicy fiz.- umysł.	55	20	26	70
Robotnicy wykwalifikowani	65	21	15	128
Robotnicy niewykwalifik.	51	24	25	58
Rolnicy	44	23	33	76
Prywatni przedsiębiorcy	72	13	15	47
Bierni zawodowo				
Renciści	42	24	34	154
Emeryci	44	20	35	215
Uczniowie i studenci	68	24	8	49
Bezrobotni	57	20	23	96
Gospodynie domowe i inni	55	15	29	55
Pracujący poza rolnictwem				
Sfera budżetowa	67	18	14	119
Sektor państwowy	67	16	17	146
Sektor prywatny	62	19	18	233
Spółdzielczość	76	9	14	22
Dochody na jedną osobę				
Poniżej 150 zł	45	26	28	185
151 - 225	58	13	29	151
226 - 325	53	24	22	259
326 - 425	55	19	25	202
Powyżej 426 zł	70	16	15	246
Ocena własnych war. mater.				
Złe	48	24	27	371
Średnie	55	19	25	539
Dobre	71	15	14	225
Udział w prakt. religijnych				
Kilka razy w tygodniu	47	20	33	64
Raz w tygodniu	56	19	25	550
Kilka razy w miesiącu	57	20	23	139
Kilka razy w roku	58	21	20	269
W ogóle nie uczestniczy	57	19	23	111
Poglądy polityczne				
Lewica	62	24	15	217
Centrum	60	20	21	247
Prawica	66	18	16	346
Trudno powiedzieć	39	20	40	321